

نام شهرها و آبادیهای ایران

محبوبه خسروی

تمامی مردم چه متخصص و چه غیر متخصص الزامی است. به طور مثال نام دو آبادی «حَسَن آباد» و «حُسَن آباد» اگر دقیق و با اعراب نقل نشوند ممکن است سبب شود که مشخصات جغرافیایی و ویژگیهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر یک را برای دیگری نقل کنیم. از ۲۱۶ صفحه کتاب، ۹۴ صفحه آن به تأثیر فرهنگ اسلامی بر نام آبادیهای کشور اختصاص یافته که طولانی‌ترین فصل کتاب است.

مشکلات ضبط صحیح اسامی آبادیها، دلایل تغییر اسامی آنها و تحقیق در منشاء و ماهیت نام آبادیها از جمله مباحثی است که آثار مشابه تاکنون کمتر به آن پرداخته‌اند. به ویژه جداول تغییر اسامی که بیانگر تغییر اسامی بیش از ۷۰ شهر در دوران قبل و بعد از انقلاب اسلامی است. بر اساس همین جداول، برخی از شهرها بیش از دو نام را تجربه نموده‌اند؛ همچون نوشهر در استان مازندران که نام اولیه آن «چاهک»، سپس «حبیب آباد» و سپس «ده نو» بوده و در سال ۱۳۱۸ به نوشهر تغییر نام داده است. و یا «بهشهر» که نامهای «خرگوران»، «بیخ هزار»، «آسیاب سر» و «اشرف» را نیز داشته است. و یا شهر «آق قلعه» در استان گلستان که در زمان حکومت آل زیار به «اسپی دژ» خوانده می‌شد. در زمان حمله تیمور ویران شد و شاه طهماسب اول مجدداً آن را ساخت و «مبارک آباد» نامید. در سال ۱۳۱۰ رضاشاه برای اسکان عشایر اقدام به ساختن شهری در کنار مبارک آباد نمود و آن را «پهلوی دژ» نامید و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی مجدداً «آق قلعه» نامیده شد. بر اساس آنچه در فصل اول اثر آمده است، اسامی محلی و اسامی ضبط شده در نقشه‌ها و کتب جغرافیایی همچون نام شهر «خوانسار» در استان اصفهان که به چندین صورت تلفظ و نوشته می‌شود، همچون «خوسار»، «خونسار»، «خوانسار» و «خانسار» و یا نام شهر «فریدونشهر» در همین استان که به نامهای «آخره»، «آخره» و «سویلی» نیز نامیده می‌شود که همگی بر یک مکان دلالت دارند؛ و یا نام شهر «آستانه اشرفیه» که در زبان محلی به «پيله آسونه» نیز معروف است. از جمله مشکلات دیگر، یکی ادغام آبادیها در یکدیگر و ایجاد شهرهای جدید با اسامی جدید و حذف نامهای قبلی است و دیگری گسترش شهرهای بزرگ و ادغام آبادیهای اطراف در شهر است.

در فصل دوم کتاب دو نکته قابل توجه است. یکی اینکه برداشتهای نادرست از معنا و مفهوم اسامی برخی از آبادیها گاهی موجب تغییر نام آنها در سالهای اخیر شده است. همچون آبادی

پژوهشی بر نام شهرها و آبادیهای ایران. حمیدرضا میرمحمدی. قم: رواق دانش، ۱۳۸۶. ۲۱۶ ص. ۱۸۰۰۰ ریال.

کتاب دارای پیشگفتار، مقدمه و نه فصل است. فصل اول آن به بررسی مشکلات ضبط صحیح اسامی جغرافیایی و فصل دوم به لزوم نگرشی تحقیقی بر نام آبادیها و فصل سوم به دلایل تغییر اسامی آبادیها اختصاص یافته است. فصل چهارم درباره منشاء اعلام جغرافیایی و فصل پنجم درباره اسامی آبادیهای برگرفته از مسائل انسانی و اجتماعی است. فصل ششم اسامی آبادیهای برگرفته از مسائل اقتصادی را مورد بررسی قرار داده است. فصل هفتم و هشتم به بررسی اسامی آبادیهای گرفته از مذهب اختصاص یافته است که عمدتاً دین اسلام مورد نظر است. فصل هفتم درباره حدود ۲۷ مکان ملقب به مشهد در ایران است. در این فصل طی مقدمه‌ای به تأثیر اسلام بر اعلام جغرافیایی اشاره شده و سپس مکانهای ملقب به مشهد در ایران به اجمال و ۱۲ مکان موسوم به این نام به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته است. فصل هشتم در دو بخش ارائه گردیده است: بخش اول براساس حروف الفبایی به بررسی اسامی مکانهای برگرفته از دین اسلام اختصاص دارد که در آن به اسامی آبادیهای همچون «امام»، «امامزاده»، «بابا»، «پیر»، «تریت»، «سید»، «شهید»، «شیخ»، «قدمگاه»، «مسجد» و غیره پرداخته شده است. بخش دوم این فصل به اسامی آبادیهای برگرفته از نام پیامبران الهی اختصاص یافته است که در این قسمت آبادیهای «خضر - همدان»، «مسجد سلیمان»، «شوش دانیال»، «شیث اراک» و «قیدار - خدابنده» مورد بررسی قرار گرفته است. در این بخش به قبور پیامبران الهی در ایران نیز اشاره شده است.

فصل نهم اسامی آبادیهای برگرفته از فرهنگ ایران باستان را مورد بررسی قرار داده است. در پایان این فصل تحت عنوان نگاهی دیگر به اسامی شهرها و آبادیها به بررسی پیشوند و پسوند اسامی آبادیها پرداخته شده است. ضمائم کتاب شامل منابع، فهرست اعلام، تصاویر و فهرست مکانهاست. تنوع مطالب، ارائه نمونه‌های متنوع از سراسر کشور درخصوص یک مطلب، ارائه جدول و تصاویر از ویژگیهای این کتاب است.

دقت و رعایت صحت در به کار بردن نام یک آبادی به وسیله

بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار یزدی

منتشر شده است

- **اسناد تاریخی خاندان غفاری (جلد اول):** به کوشش کریم اصفهانیان و بهرام غفاری با همکاری علی اصغر عمران. این اسناد تاریخی یگانه، زیر نظر ایرج افشار و با همکاری دیگران که بالغ بر ۱۵ جلد خواهد بود به تدریج منتشر می‌شود. نخستین مجلد از این مجموعه شامل دستخط‌های ناصرالدین شاه و دولتمردان آن دوره است که از نظر محتوا بر مسائل تاریخی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی دارای اهمیت فراوانی است. کتاب دارای تصاویر رنگی و دستخط‌هایی از ناصرالدین شاه قاجار است.
- **اسناد تاریخی خاندان غفاری (جلد دوم) دستخط‌های ناصرالدین شاه:** به کوشش ایرج افشار محتوای دستخط‌ها در ارتباط با مسائل مملکتی و مربوط به وابستگان خاندان فرخ‌گدشت امین‌الدوله و از مجموعه اسناد تاریخی است که برای اولین بار منتشر می‌شود.
- **مسائل پارسیه: یادداشتهای بازمانده از علامه محمد قزوینی (جلد اول):** به کوشش ایرج افشار و علی محمد هنر دو جلد از این یادداشتهای زیر عنوان یادداشتهای برلین، سالها پیش در متن مجلدات دهگانه یادداشتهای قزوینی چاپ شده بود. چهار جلد دیگر از مسائل پارسیه باقی بود که یادداشتهای علمی پژوهشی آن دانشمند از متون پیشینیان است.
- **به یاد محمد قزوینی:** به کوشش ایرج افشار مجموعه مقالاتی است تحقیقی از دانشمندان و پژوهندگان ایرانی و خارجی در بزرگداشت مقام علمی محمد قزوینی که خدمات شایسته مهمی به تاریخ و ادب ایران انجام داده است. این کتاب شامل بیست و سه مقاله است که چهار مقاله آن به زبان خارجی است.
- **جستارهای ژاپنی در قلمرو ایران‌شناسی:** ترجمه و نگارش دکتر هاشم رجب‌زاده در این کتاب ارزنده خواننده با آثار و افکار پژوهندگان، دانشمندان، سیاحان و سفیران ژاپنی که از ایران دیدن کرده‌اند آشنا می‌شود.
- **جغرافیای تاریخی مرو:** پژوهش مهدی سیدی، با همکاری نادره سیدی و محمد رضا آشتیانی شهر باستانی مرو با آن پیشینه باستانی و تاریخی یکی از چند استان کشور ترکمنستان است که با تاریخ و ادب و فرهنگ ما پیوند دیرینه دارد. زمانی بود که این سرزمین را «ام‌القری» شهرهای خراسان بزرگ می‌نامیدند. مناطق جغرافیایی آن عهد از حدود مرو تا افغانستان مورد بررسی و کنکاش پژوهشگر این اثر واقع شده است. کتاب در ۹ بخش تدوین گردیده و چندین نقشه و عکس تاریخی همراه دارد.
- **دیوان قبولی هروی:** به کوشش یحیی خانمحمد آذری این سخنور پارسی‌گوی سده نهم هجری که اشعار روان فارسی او موجب رونق و اعتلای زبان شیرین پارسی در تاریخ عثمانی بوده است، متأسفانه در ایران کمتر شناخته شده بود. اینک دیوان اشعار این شاعر فرزانه و حکیم که سرشار از بند و حکمت و عرفان است برای اولین بار در ایران چاپ می‌شود. اشعار این شاعر توانمند در قالب غزل و قصیده است و در سرودن غزل همواره تحت تأثیر غزلسرایان نامور مانند حافظ، سعدی، خیام، سنایی، انوری، عطار نیشابوری و علیشیر نوایی بود.
- **مقالات عارف نوشاهی (جلد دوم):** تألیف دکتر عارف نوشاهی مجموعه مقالاتی است در زمینه‌های ادبیات، کتابشناسی و مسائل فرهنگی مرتبط با ایران. این نوشته‌ها شامل پنجاه مقاله در ادامه جلد اول است که در سال ۱۳۸۱ در این بنیاد به چاپ رسیده است.
- **یادداشتهای سندبادنامه:** نگارش علی محمد هنر جستجویی است در متن موجود سندبادنامه و موارد اخذ و اقتباس از داستانهای آن و ترجمه شعرهای عربی و درج مآخذ هر یک و همچنین شرح و توضیح بعضی از نکات ادبی.

نشانی مکاتبه‌ای: تهران. تجریش. صندوق پستی ۴۹۱-۱۹۶۱۵

تلفن: ۲۲۷۴۴۰۷۲ - ۳۴ و ۲۲۷۱۶۸۳۲ نمابر: ۲۲۷۱۷۱۱۵

مرکز پخش: نشر اساطیر. تلفن: ۸۸۲۱۴۷۳ - نمابر: ۸۸۳۰۱۹۸۵

«بَرْدَش» در شهرستان فریدن که تلفظ رایج عوام «بردشا» است. بَرْدَش در گویش بختیاری (لری) به معنای سنگ سیاه است (برد به معنای سنگ و ش به معنای سیاه). عدم دقت در ضبط صحیح آن موجب برداشت نادرست از معنا و مفهوم آن گردیده و در چند ساله اخیر نام آن را «آزادگان» نامیده‌اند. عدم تسلط و وقوف به زبانها، گویشها و لهجه‌های گوناگون در مناطق مختلف کشور یکی از مشکلات اساسی در ضبط صحیح اسامی آبادیهاست.

ایراد دیگری که مؤلف بر برخی از فرهنگ‌نویسان و دست‌اندرکاران ضبط اسامی جغرافیایی گرفته است اینکه دوگانگی اسامی آبادیها گاهی موجب گردیده تا فرهنگ‌نویسان به خطا نامهای متفاوت یک آبادی را هر کدام جداگانه به عنوان مکانهای مختلف در نظر بگیرند. در این زمینه مؤلف ایرادی بر فرهنگ آبادیها و مکانهای مذهبی کشور انتقادات یافته از سوی بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی وارد نموده است. آبادی آخره، آخوره و فریدونشهر که همگی بیانگر نام یک آبادی است در این فرهنگ بر سه مکان متفاوت اطلاق گردیده است. و یا آبادی اسکندری در همین شهرستان فریدن نیز دو مکان متفاوت به نام اسکندری نسا و نساء اسکندری منظور گردیده، در صورتی که هر دو نام دلالت بر یک آبادی دارد. مثالهای متعدد دیگر از این نمونه بیانگر دقت نظر مؤلف است. با این حال با وجود ارائه سر فصلهای متعدد کتاب به نظر می‌رسد اثر فوق بیشتر جنبه مقدمه‌ای بر این مباحث را دارد که امید است در آینده به آنها پرداخته گردد.

ترجمه عربی

نقش ایرانیان در تاریخ تمدن جهان

«مرکز ملی ترجمه» وابسته به وزارت فرهنگ مصر به تازگی ترجمه عربی کتاب **نقش ایرانیان در تاریخ تمدن جهان** تألیف دکتر عبدالرفیع حقیقت (رفیع) را به انجام رسانده و آن را برای انتشار آماده کرده است. گفتنی است که کتاب **نقش ایرانیان در تاریخ تمدن جهان** توسط انتشارات کومش در سال ۱۳۷۸ در ۵۷۶ صفحه منتشر شده است.